

Natalia LYMAR
Szkoła nr 587 w Moskwie

WSPÓŁCZESNY DISKURS MASOWY JAKO WSKAŹNIK STANU I ROZWOJU ZDOLNOŚCI INTELEKTUALNYCH UCZNIÓW

Intelektu ludzkiego nie da się oddzielić od zestawu tekstów opisujących własne życie osoby, kształtujących oceny wydarzeń i zjawisk, interpretujących wyobrażenia o realnym i nierealnym, określających stosunki wewnątrz społeczeństwa, nadających formę indywidualnym planom i programom życiowym. Dziecko w swoim rozwoju intelektualnym stanowi produkt opanowania rozmaitego materiału tekstowego, który w świecie współczesnym charakteryzuje znaczna objętość, dynamika i dostępność. Kształtowanie zdolności intelektualnych uczniów odbywa się obecnie w trybie chaotycznej walki konkurencyjnej między tekstami oferowanymi przez system szkolnictwa (są one czasem związane z pozbawioną aktualności tradycją), a silnie rozwiniętą ofertą dyskursu masowego reprezentowanego przez środki masowego przekazu, reklamę, Internet, kulturę masową, subkulturę młodzieżową, zmiany wyobrażeń bytowych i kulturowych itd.

Święty Augustyn Aureliusz wspominał: „Starsi nie uczyli mnie proponując mi słowa w określonym porządku systematycznym, jak to było nieco później z literami. Postępowałem według własnego rozumu, który mi dałeś, mój Boże. Gdy chciałem za pomocą wrzasków, różnych dźwięków i różnych ruchów ciała zakomunikować im swoje serdeczne chęci i dopiąć ich spełnienia, okazało się, że nie potrafiłem ani uzyskać wszystkiego, czego chciałem, ani dać znać o tym wszystkim, komu chciałem. Zapamiętywałem, gdy dorośli nazywali jakąś rzecz, i dlatego odwracałem się ku niej; widziałem to i zapamiętywałem: słowem, które zabrzmiało, nazywano właśnie tę rzecz... szczególnie chwalono tego, kto potrafił wyrazić i prawdopodobnie przedstawić gniew i przyoblec swoje myśli w odpowiednie słowa”.¹

M. Heidegger pisał, że język – to wyraz, wyraz tego co wewnątrz, tworzone przez człowieka wyrazy zawsze przedstawiają i obrazują to, co rzeczywiste i nierzeczywiste.²

Język „służy” człowiekowi przekazując informację o nim samym, o społeczeństwie, o państwie i władzy. R. Bart wyodrębnia dwa rodzaje dyskursu: enkratyczny, zgodny z doksą, i akratyczny – paradoksalny. Języki enkratyczne – to „języki kultury masowej (prasa, radio, telewizja), języki bytu, utartych opinii, języki klasy panującej, które mogą zapożyczać również klasy niepanujące do osiągnięcia swoich celów (reformy), język ten jest „rozmyty”, ciekły i wszystko przenikający (stosunki towarowe, rytuały społeczne, formy spędzania czasu wolnego, sfera społeczno-symboliczna. Dyskurs enkratyczny jest „kontrowersyjny” (nie jest łatwo go rozpoznać i nie ma gdzie od niego uciec)”.³ Dyskurs akratyczny – to język reform i rewolucji (lecz tylko na okres aktywnej działalności), podstawą języka akratycznego jest „nie ideologia, lecz myśl. Tworzy on systemy”.⁴

¹ A. Awrelij: *Ispowied*, „Riespublika” 1992. Moskwa, s. 13-20

² por.: M. Heidegger: *Jazyk*. Sankt-Pietierburg 1991, s. 5

³ R. Bart: *Izbrannyje raboty: Siemiotika. Poetika*, „Progriss” 1989. Moskwa, s. 536

⁴ Ibidem

Świat wkroczył w czasy „widowisk”, gdy człowiek zdaje sobie sprawę ze sztuczności wszystkich znaków, które może otrzymać, i gdy częściej przyznaje brak autentyczności znaków, z których tworzy swój własny obraz. Nawykowe znaki tracą swoje znaczenie, ludzie po prostu wybierają to, co im się podoba w konkretnych okolicznościach życiowych (w domu, w pracy, w szkole itd.). Rozwój wypadków doprowadził do tego, że ludzie nie chcą odbierać swój los jako coś nieuniknionego, na nich mniej oddziałują tradycyjne argumenty, ludzkość natomiast, według niektórych badaczy, wkracza w „społeczeństwo posttradycyjne”, w którym wszystko podaje się w wątpliwość, a wiele rzeczy zupełnie się odrzuca. Chociaż należy stwierdzić, że współczesny nihilizm jest dosyć względny. Większość tego, co jest odrzucane, częstokroć odrzuca się używając argumentacji w znacznym stopniu tradycyjnej.

Człowiek współczesny dowiadyuje się o zmianach w życiu przeważnie ze środków masowego przekazu, które w ciągu ostatnich dziesięcioleci same uległy istotnym zmianom, przede wszystkim, poprzez zmianę sposobów zbierania, przechowania i przekazywania informacji. W XX wieku środki masowego przekazu przekształciły się w monopolistyczne instytucje, które w mniejszym stopniu wykonywały swoją najważniejszą funkcję – informowania, natomiast coraz częściej formułowały opinię publiczną we wszystkich kwestiach.

Środki masowego przekazu odgrywają istotną rolę we współczesnym społeczeństwie, dlatego wszechstronne i systematyczne formy szkolenia w zakresie środków masowego przekazu są składnikiem kształcenia współczesnego człowieka. Informację środków masowego przekazu cechuje duża objętość i dynamika, dlatego przyciąga ona dużą uwagę ze strony młodzieży. Młody mózg aktywnie wchłania gotowe sformułowania i przechowuje je w postaci gotowych tekstów, które w razie potrzeby mogą być wykorzystywane. W nie mniejszym stopniu na kształtowanie dyskursu ma wpływ współczesna reklama z jej etyką i estetyką. Komputeryzacja, która pod wieloma względami staje się pomocna w systemie szkolnictwa, generalnie wywiera znaczny wpływ na inne tradycyjne źródła informacji, powoduje uproszczenie i uszczuplenie bezpośrednich kontaktów międzyosobowych. Nauczyciel, który nie posiada możliwości szybkiego i lakonicznego przekazu informacji, staje się dla uczniów mniej ciekawy, a czasem jest kompletnie przez nich ignorowany. Nadal aktualna pozostaje kwestia treści współczesnej lekcji, jej struktury i niesionych przez nią informacji.

Co w takich okolicznościach może zrobić nauczyciel, jakie zadania powinien sobie stawiać? Przede wszystkim, rozumiejąc że żyjemy w nowych warunkach przestrzeni informacyjnej, oraz że szkoła nadal funkcjonuje jako instytucja społeczna zapewniająca działanie mechanizmów dziedziczenia kulturowego, konieczne jest postawienie kwestii kultury informacyjnej. Jednym z ważnych i aktualnych zadań kształtowania kultury informacyjnej młodego pokolenia jest, przede wszystkim, przezwyciężenie konsumpcyjnego stosunku do środków masowego przekazu. Konieczne jest poświęcenie uwagi procesowi przezwyciężenia pasywnej konsumpcji treści medialnej, stymulowanie procesów twórczego opanowania treści środków masowego przekazu, jej logicznego przetworzenia. Konsumpcja treści medialnej pozbawiona aktywnego pierwiastka intelektualno-twórczego, w sposób istotny zawęża poznawcze możliwości audytorium młodzieżowego, zubaża jego odbiór.

W wypracowaniu nowej kultury informacyjnej młodego pokolenia razem z instytucją szkolnictwa powinny uczestniczyć struktury społeczne i same środki masowego przekazu. Należy poświęcać szczególną uwagę kształtowaniu społecznej kultury racjonalno-krytycznej analizy i adekwatnego odbioru treści środków masowego przekazu, wypracowaniu aktywnego stosunku młodych obywateli do prasy i elektronicznych źródeł informacji.

Znaczej pomocy w działaniach współczesnej szkoły może udzielić kształcenie w zakresie mediów, które da się dobrze zintegrować ze szkolnymi przedmiotami humanistycznymi oraz przyrodniczymi, i które spełnia ważną funkcję przygotowania młodych ludzi do życia w przestrzeni informacyjnej. Kształcenie w zakresie mediów pomaga młodemu pokoleniu poznać reguły funkcjonowania środków masowego przekazu, co powinno pomóc w kształtowaniu „protektora psychicznego”, broniącego przed negatywnym oddziaływaniem ze strony mediów. Tak więc, główne zadania kształcenia w zakresie mediów to: przygotowanie młodego pokolenia do życia w społeczeństwie informacyjnym; wypracowanie zdolności do krytycznego odbioru informacji napływającej ze środków masowego przekazu, analizy skutków jej oddziaływania na psychikę; nauczanie podstaw obrony psychologicznej przed destrukcyjnym wpływem mediów, wypracowanie „odporności” na manipulacyjne ataki ze strony środków masowego przekazu.

Psycholodzy i pedagodzy stwierdzają, że najefektywniejszą profilaktyką zależności psychologicznej, kontroli świadomości, jest rozwój krytycznego myślenia i refleksji, kształtowanie nawyków zachowania asertorycznego. Refleksja w naszym rozumieniu – to poznanie samego siebie, swoich czynów, swego świata wewnętrznego, cech i stanów psychicznych, oraz umiejętność wyobrażenia siebie na miejscu innej osoby. Analiza sytuacji, zrozumienie własnych celów i celów partnerów, z którymi się obcuje, umożliwia konstruktywne współdziałanie, czyli bycie asertorycznym. Osoba asertoryczna nie działa na niekorzyść innych, szanuje cudze prawa, szanuje sama siebie.

Na zakończenie należy stwierdzić, że problem współczesnego dyskursu masowego i jego wpływu na rozwój intelektualny młodzieży nie ogranicza się rozwiązaniem współczesnych problemów kultury i komunikacji. Jest w dużym stopniu związany z tym, aby pojąć, co obecni młodzi potrafią przygotować i przekazać następnym pokoleniom w charakterze dziedzictwa intelektualnego, jaka będzie treść i jakość tego dziedzictwa.